

A. M. BADIA I MARGARIT

4

**MOMENTS CRUCIALS EN LA VIDA I EN L'OBRA
DE MESTRE FABRA**A. M. BADIA I MARGARIT
Tele/Estel, 19 de gener de 1968

La vida de Pompeu Fabra traça una corba que fa pensar en la de molts altres grans homes que han estat, com ell, professionals eminents i patriotes insubornables alhora. Són vides que gairebé indefectiblement es descomponen en tres parts. Hi trobem, de primer, una època de formació, en la qual es barregen l'assimilació i la presa de posició davant la ciència. Una segona època, de realització, és la que permet d'afirmar, en cada cas, que tenim un «gran home», com dèiem. Són els anys de l'aportació personal, els anys que deixen rastre, que fan progressar, i a vegades capgiren, els estudis corresponents. Molt sovint, la vida dels erudits i científics capdavaners coneix una tercera època; és un període que podríem anomenar d'«humanisme»: els qui han conreat a fons una especialitat i llur afany a una perspectiva humana més general, que ja transcendeix el terreny del treball fins aleshores habitual, potser exclusiu i tot, i s'adreça a les dimensions cíviques del poble, àdhuc de tots els pobles. No cal dir com aquesta visió universal, ennoblidora, acostuma d'ésser un veritable premi a una vida consagrada a la professió. No és difícil de destriar, en la vida de Pompeu Fabra, les tres èpoques esmentades. Amb aquesta constatació, no cal dir que el classifiqui entre els «grans homes» que ha tingut el nostre país. I per això enaltim, avui, la seva figura.

LA FORMACIÓ

Pompeu Fabra, lingüista, gramàtic i lexicògraf, és un cas de vocació. Enginyer, professor de química a l'Escola d'Enginyers de Bilbao, aviat s'havia donat a conèixer, però, amb alguns treballs de gramàtica. Són, de moment, treballs de joventut, que fins i tot semblen l'exponent d'un grup prou nombrós de perso-

nes que, tenint una altra professió, es dedicaren, a vegades amb eficàcia provada, a comeses que consideraven més patriòtiques: no seria difícil d'inserir exemples d'historiadors, arqueòlegs, filòlegs, no cal dir de literats i crítics, que no ho eren professionalment. El fenomen és característic, en el decurs de la història de tots els pobles, dels seus períodes de recobriment. Nogensmenys, examinant les publicacions primerenques de Fabra, hom s'adona que són ben remarcables, i, sobretot, que ja deixen entreveure allò que serà típic de tota la seva obra: la claredat i la precisió. Sens dubte, la seva predisposició inicial per les matemàtiques afaïçona el gramàtic autodidacte, tot dirigint el seu treball amb més lògica que no ho hauria fet el mestre més exigent.

En aquesta primera etapa, Pompeu Fabra militava dins el grup de L'Avenç, d'ideologia avançada des de diversos punts de vista. En gramàtica catalana, hom hi propugnava reformes radicals, com la substitució de la 'y' grega per la 'i' llatina, o la supressió de tota la 'h' etimològica. Això, juntament amb la resistència dels tradicionalistes en gramàtica i la manca de preparació de molts que en parlaven i n'escrivien, provocà alguns articles polèmics de Fabra. En aquest ambient de tensió, se celebrà el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (Barcelona, 1906), que venia a ésser l'obra de molts valors ja consagrats, singularment de mossèn Alcover, que tenia aleshores llacunes serioses en la seva preparació de lingüista i de dialectòleg, i desconeixia els rudiments de la història de les llengües romàniques. Fabra s'hi oposà resoludament, durant les tasques del Congrés, amb arguments que el feien un romanista excel·lent. La popularitat de mossèn Alcover va guanyar les votacions científiques del Congrés, però Pompeu Fabra hi havia adquirit un prestigi just, que l'havia de portar, pocs anys després, en constituir-se la Secció Filològica dins l'Institut d'Estudis Catalans (1911), a ésser-ne membre del primer moment ençà, i, ben aviat, president. Però penso sobretot en el prestigi que adquiria, no pels càrrecs, sinó pels seus treballs científics: precisament en aquells anys Fabra ja devia tenir ben avançada la redacció de la *Gramàtica de la llengua catalana* (Barcelona, 1912). Es tracta d'una obra mestra on es veuen, a cada pas, els vastos coneixements de l'autor en lingüística romànica, en gramàtica comparada del català i dels castellà, i en història de la llengua catalana. Molts, àdhuc entre els entusiastes de la seva obra, tenen una idea equivocada de la vàlua científica del Mestre. Fabra era un gran romanista: aquest llibre, un curt nombre d'estudis de lingüística, tots els seus tractats gramaticals, i el seu professorat, des de l'ensenyament de català a la Diputació de Barcelona (1911) fins a la càtedra de català a la Universitat

Autònoma de Barcelona (1932), ho palesen fins a l'evidència. El que passà és que Pompeu Fabra, en veure la urgència de l'obra de reforma, de fixació i de codificació de la llengua que calia emprendre, l'anteposà a tota altra tasca, tot renunciant, doncs, a altres treballs de recerca. El poble català, però, sempre ha sabut valorar el seu sacrifici d'home de ciència, que veu com la primera feina a realitzar és fer la llengua apta [...]. Sens dubte, un Pompeu Fabra només erudit en lingüística no seria objecte d'una commemoració [...]

LA REALITZACIÓ

L'obra de Mestre Fabra. Dit amb pocs mots: Fabra va recollir una situació idiomàtica molt defectuosa (viciada, arcaica, castellanitzant, anàrquica) i en va fer un instrument apte per a qualsevol tipus expressiu. Sobretot, va establir el nivell de prosa corrent i un estil científic. Si un dia podem ensenyar aquesta llengua metòdicament i sistemàticament, amb pocs anys s'hi coneixerà. Però tot això, Fabra no s'ho va pas inventar, com algú encara creu de bona fe: va examinar la llengua antiga i els grans autors moderns; va destriar allò que era essencial dins la llengua [...] d'allò que hi era afegit i foraster; va estudiar les solucions de les altres llengües romàniques en cada cas dubtós, i senzillament va interpretar amb lògica totes aquestes dades. Però la realització d'una empresa tan àrdua no podia fer-se tota d'un cop. És una sola obra, congruent i conseqüent, però no ho fou d'un dia. Al contrari, costà llargues anyades. En tota aquesta durada, hi hagué uns moments forts, que n'assenyalaven aspectes diferents, i que corresponen a uns anys determinats. Cal tenir en compte que els anys que esmentaré són, no de realització, sinó de promulgació de cada fase de la reforma idiomàtica.

L'ortografia: 1913. L'ortografia havia d'ésser el primer pas. Com he dit en alguna altra banda, l'ortografia és una cosa prèvia: en els pobles, com en les persones, és quelcom que s'ha de tenir resolt, si hom vol ésser pres en consideració. I això, la llengua catalana no ho tenia resolt ni de bon tros. Al contrari: hi havia nerviosisme i tensions, els intents d'unificació ortogràfica s'arrossegaven feia dotzenes d'anys, i no semblava pas fàcil de trobar-hi solució, perquè hom n'havia fet qüestions personals, i les posicions, dutes als extrems, no s'avenien. D'altra banda, la cosa era urgent: la premsa i la literatura, de fet, ho exigien, les publicacions científiques encara més. La solució foren les famoses *Normes orto-*

gràfiques (1913); bé que publicades anònimes, tothom hi veié la mà del Mestre Fabra. Les *Normes* eren un estat força suavitzat en relació amb l'ortografia que havia preconitzat el grup Fabra, però, si feien una preceptiva lògica i fonamentada, no deixaven de contenir algunes novetats cridaneres. I bé, l'Institut i Fabra gaudien d'un prestigi tal que l'acceptació de les *Normes* fou immediata i universal, i ho ha continuat essent sempre més. Els escriptors i el poble hi van veure un símbol d'integració, que tanta falta ens feia. Per això, durant llargs anys anomenàvem «curs de català» qualsevol curs només d'ortografia, per tal com posseir l'ortografia ja era col·laborar, tan modestament com fos, a la normalització del català.

La Gramàtica: 1918. El segon graó de l'obra fou la *Gramàtica catalana* de Pompeu Fabra [...]. També ara l'empresa topava amb dificultats serioses. L'ortografia, tot basant-se en un criteri fonètic, havia pogut aplicar-se a totes les modalitats de la llengua [...]. La morfologia presentava diferències, no pas essencials, però que valencians i mallorquins es resistien naturalment a abandonar. La gramàtica de Fabra va admetre les més típiques. D'altra banda, la morfologia de la llengua, a cavall entre unes estructures ultrapirinenques (en relació amb els parlars occitans) i unes estructures hispàniques (afins al castellà), i això ja de l'època medieval ençà, feia laboriosa la fixació gramatical. També aquest punt quedava, però, resolt, amb la gramàtica. Cal reconèixer que, en gran part en aquesta obra, la gramàtica queda molt reduïda a la morfologia. No deixa d'haver-hi punts ben importants de sintaxi, que hi són admirablement resolts, però hi manca tota la temàtica de l'oració gramatical, l'ordre de mots, i d'altres aspectes, encara. Fabra s'hi anava orientant, els darrers anys, però cal no oblidar que l'obra de fixació de la llengua no estava encara acabada, al moment, de la seva interrupció brusca l'any 1939.

El Diccionari: 1932. El tercer graó fou el diccionari. Voldria fer veure com tots tres graons, en bona lògica, no podien haver estat ordenats altrament. De moment, la «cosa prèvia» (l'ortografia); després, l'estructura de la llengua (la gramàtica); darrerament, els mots, que, àdhuc admetent que n'hi havia molts en ús que calia proscriure, no deixen d'ésser en certa manera peces soltes, que podem substituir en un moment donat. I això em permet de fer una observació: bé que ací jo he procurat distingir tots tres graons (perquè així l'exposició guanya claredat, i, sobretot, perquè a grans trets, les coses anaren així), en realitat són tres fases que s'encavallen sovint, en l'obra de Fabra. La depuració del vocabulari fou llarga, entretinguda, plena de dificultats. És cert que hi havia

els materials de la famosa *calaixera* de mossèn Alcover; precisament l'any 1927 hom havia començat de publicar els primers fascicles del *Diccionari* d'Alcover i Moll, del qual tots hem parlat sempre amb molta estima. Tot amb tot, allò que necessitàvem no era el diccionari exhaustiu (despullament de tota la llengua antiga, resultat d'escorcollar tots els racons dialectals, inventari de molts incorrectes i tot, però emprats una vegada o altra —aquesta ja era la comesa del benemèrit recull d'Alcover i Moll)—, sinó el diccionari dels mots que empra la llengua comuna, definits amb precisió, que, en tot cas, pequés de sobri abans que d'abundós, però que no restés mai al dessota del mínim indispensable per a l'home modern. Això, que és fàcil de dir, presentava dificultats que per a qualsevol haurien estat insuperables, si més no per a ésser resoltes amb les presses que tothom tenia. I bé, això és el que aviat prengué forma en el *Diccionari general de la llengua catalana*, de Pompeu Fabra (1932, reeditat diversos cops). Estic segur que no peco d'estretor de mires si afirmo que pocs diccionaris hi ha tan ben fets com els de Fabra: per la precisió i per la claredat de les definicions, per la inserció dels noms científics corresponents, per l'exemplificació dels mots, per la referència al complement directe, etcètera. Ja he dit que el diccionari es componia més de peces soltes que els altres punts de la reforma. L'Institut hi ha anat fent alguns retocs, però han de passar anys fins que caldrà renovar-lo a fons. Ben mirat, fou fins i tot providencial que Mestre Fabra ens pogués llegar la darrera gran contribució a la fixació del català pocs anys abans de l'esfondrament de tantes coses.

L'escola. Hem vist els tres grans moments de l'obra de Fabra. Tanmateix això, per part d'ell, hauria pogut quedar reduït a estudiar a fons les condicions, i a fer promulgar la preceptiva gramatical o lexicològica adient. Però Fabra considerava que la tècnica no podia quedar deslligada de l'escola: per això ell mateix esmerçà molt de temps en la redacció de llibres de text, manuals que aviat esdevingueren molt divulgats; per això procurà de formar un grup de pedagogs i gramàtics que l'ajudessin a difondre la doctrina gramatical de l'Institut, que redactessin llibres d'exercicis; per això ell mateix dedicà tantes hores de l'ensenyament, i era una feina que sentia tan seva, que ja ha estat dit que sabia convertir les conferències en lliçons. Però hi ha més encara. Sovint Mestre Fabra usà un mètode que, segons com, equival a anteposar l'escola a la mateixa preceptiva. Vull dir la seva tàctica d'oferir solucions, diguem-ne provisionals, als escriptors, per assajar-ne la viabilitat. Dintre aquesta manera de procedir, tenim un exemple remarcable: les «Converses filològiques», ar-

ticles solts, apareguts a la premsa diària (a grans trets, entre 1920 i 1930), en els quals Fabra dialogava amb els qui li posaven qüestions, contra opinaven, aportaven dades, etc.

Els aspectes humans. L'època de la formació és, sovint, en la vida dels homes, una època de lluita. El Pompeu Fabra lluitador va polemitzar alguns cops, va haver d'escometre posicions que ell creia que convenia combatre. També científicament era més radical que no ho fou després. La seva llarga època de realització és de serenor i de domini humà. Ho han confirmat tots els qui l'havien tractat. Pensem en la seva actitud davant l'«antinormisme» (que no el van dur mai a la polèmica personal), o en la seva reconciliació amb mossèn Alcover [...]. O pensem en l'actitud que, com he dit, implicava en ell —el mestre reconegut pertot— la redacció de les «Converses filològiques». És la corba que, feia temps, l'anava duent a l'«humanisme» de la consagració.

LA CONSAGRACIÓ

La tercera etapa de la vida advingué a Mestre Fabra en un moment dolç de la història del país. Ho relataré breument. En el terreny professional, el seu nomenament de catedràtic de la Universitat (1932), sense passar per les sabudes oposicions, sinó per mèrits propis. La seva gestió al capdavant del Patronat de la Universitat Autònoma (1933), amb l'endegament d'una institució que tots els catalans cultes somiaven de veure transformada, va canalitzar, en Pompeu Fabra, allò que he anomenat el vessant humanista dels grans homes. És fàcil d'imaginar com aleshores sovintejaven els homenatges a la seva persona i a la seva obra, que ell impedia en la mesura en què li era practicable d'impedir. En un mot: fou un home popular. Merescudament popular. Els fets del 6 d'octubre de 1934 li dugueren complicacions que només refermaren la seva popularitat.

Però, després, l'amargor de l'exili. Tampoc això no és un fet molt rar, en la vida dels grans homes. Ell havia personificat la noble lluita del poble català pel recobriment digne de la seva llengua. I això va significar-li l'exili. És cert que, a l'exili, va rebre altres homenatges: el gran romanista Mario Roques, de la Sorbona, va escriure el pròleg, a la seva *Grammaire Catalane*; a l'Argentina, Joan Coromines va publicar la *Miscel·lània Fabra* (que havia de veure la llum a Barcelona, a la Universitat renovada); la Universitat de Tolosa de Llenguadoc el nomenà doctor *honoris causa*; presidí, l'any 1946, els Jocs Florals celebrats

a Montpeller. Tota aquesta anella culminà en l'homenatge que li fou tributat, l'any 1948, a Prada de Rosselló, on vivia, en complir el Mestre els vuitanta anys. Però tot això no desfeia l'exili. Tampoc no el desfeia que continués vivint en terra de llengua catalana. Com és sabut morí a Prada, de retorn a Perpinyà, el dia de Nadal de 1948.

L'obra de Pompeu Fabra no ha mort. I no morirà. Tothom se'n va adonar, fa només cinc anys, quan Catalunya va commemorar el cinquantenari de les *Normes* ortogràfiques. Aquest any ho hem tornat a veure. Però no oblidem que, si és bo de recordar el Mestre, evocant-lo i analitzant la seva obra, el millor homenatge que podem oferir a la seva memòria és ésser coratjosament i rabiosament fidels a la nostra llengua catalana.